

Крилова Т. В.

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

ВІДТВОРЕННЯ УЗУАЛЬНИХ ПОРІВНЯНЬ В ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Стаття присвячена проблемі художнього порівняння як зображально-виражального засобу мови та особливостям їхнього відтворення у перекладі художнього тексту. У фокусі дослідження – вивчення особливостей перекладу цього стилістичного прийому в рамках ідіостилію одного письменника, зокрема сучасного автора Донни Тартт. Художні порівняння розглядаються в аспекті відтворення закладеної образної інформації, відображення задуму автора та збереження єдиного стилістичного ефекту оригіналу та перекладу. Визначено статус художнього порівняння та встановлено його значення в контексті стилістичного прийому. На основі здійсненого зіставного аналізу англomовного твору Д. Тартт та його українського перекладу, в статті проаналізовано основні способи відтворення узувальних порівняльних конструкцій. В ході дослідження використовувались метод контекстуального аналізу з метою вивчення смислових характеристик порівняльних конструкцій та їх креативного відтворення вторинними комунікантами, а також метод порівняльного аналізу для визначення особливостей порівняльних конструкцій в тексті оригіналу та в тексті перекладу та впливу цих особливостей на їхні способи відтворення. Стаття вказує на труднощі перекладу цього експресивного засобу мови пов'язані відмінностями в соціально-культурному плані, а також специфікою образної перспективи слова, зокрема, якщо мова йде про узувальні порівняння. Дослідження показує, що узувальні порівняння, в яких яскраво представлена мовна картина світу, еталони та стереотипи національної культури, світобачення всього мовного колективу не становлять такі труднощі в перекладі як okazіональні порівняння оскільки фіксуються у словниках. Тому в перекладі роману вихідною стратегією їх відтворення є саме вибір словникового варіанту. Другим за частотою використання способом є підбір еквіваленту цільової мови. Ці два способи забезпечують найточніший переклад як з точки зору змістового наповнення так і стилістичного забарвлення. Однак проаналізований матеріал засвідчив, що для їх відтворення перекладач обирає й інші шляхи, зокрема використання необразних засобів, а саме описовий переклад, опущення певних одиниць порівняльної конструкції та нівелювання всієї конструкції з використанням аналогу.

Ключові слова: художні порівняння, узувальні порівняльні конструкції, образність, експресивність, ідіостиль автора, способи перекладу.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку теорії перекладу контрастивний опис мови як аспект прикладної лінгвістики розглядається як потужне знаряддя міжмовного перекладу. Вивчення особливостей перекладу художніх порівнянь як яскравого стилістичного прийому в рамках ідіостилію одного письменника в аспекті відтворення образної інформації закладеної в порівняннях, відображення задуму письменника і збереження єдиного стилістичного ефекту оригіналу та перекладу визначає актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням художнього порівняння, як одного з найбільш яскравих зображально-виражальних засобів, займалися багато лінгвістів, зокрема Л.В. Голоух, М.О. Мороховський, М.І. Черемі-

сина, Н.П. Ніколашина, Л.І. М'яснінкін, які описували порівняння зі структурно-семантичних та функціонально-семантичних позицій. Однак інформація про особливості його відтворення, зокрема таких як узувальні, та okazіональні існує в обмеженій кількості. Перекладач повинен не лише вірно передати семантико-стилістичну структуру вихідного порівняння, а й зберегти його образно-ідейну суть, донести до читача ту емоційно-естетичну та експресивну інформацію, яка закладена автором у порівнянні. Труднощі перекладу цього зображально-виражального засобу мови пов'язані не лише з цими факторами, а й відмінностями в соціально-культурному тлі, а також розбіжностями та специфікою образної перспективи слова, зокрема якщо мова йде про okazіональні та узувальні порівняння. Тому пере-

клад художніх порівнянь відноситься до сфери вузькоспеціальних перекладацьких питань.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування основних способів відтворення узуальних порівняльних конструкцій в художньому тексті на основі аналізу вихідного твору Д. Тартт та його українського перекладу.

Виклад основного матеріалу. Художній твір має силу раціонального та емоційного впливу на читача завдяки індивідуально-образному зображенню світу письменником, де зображуючи дійсність, він поєднує правду і вимисел. Основна функція художнього тексту полягає в естетичному впливі на читача. Автор прагне викликати у нього почуття, емоції, асоціації, тому саме в художньому тексті з цією метою широко використовуються різні зображальні і виражальні засоби мови. Вони виступають основою художньої картини світу письменника. Серед низки експресивних засобів художнього мовлення одним із питомо вагомих та домінантних у структурі тексту виступає порівняння, зокрема художнє порівняння, тобто зіставлення одного об'єкта з іншим за певною ознакою, характеризується значною функціональною варіативністю та є практично необмеженим з точки зору його лексичного наповнення. Воно широко використовують авторами для створення яскравої мовної експресії, характеристики явищ і предметів дійсності, а також виявляє суб'єктивно-оцінне ставлення автора до фактів цієї об'єктивної дійсності. Ця фігура мови створює неповторні образи, які виділяють суттєві й іноли непомітні на перший погляд риси. Крізь призму художнього порівняння можна вловити настрій всього твору. Воно апелює до інтуїції, різноманітних образів, емоцій, спонукає до творчого інтерпретування думки, дає змогу виразити множину й глибину суб'єктивних уявлень про явища та їхні ознаки обмеженим обсягом мовних одиниць.

Будучи елементом оцінної діяльності з одного боку, й універсальним способом переосмислення значення слів з іншого, художнє порівняння вважається найпоширенішим мовним засобом створення образності у художній літературі. Воно посилює виразність художнього слова, збагачуючи думку новим образним змістом. Порівняння та його різновиди здійснює емоційний вплив на читача, допомагає глибше проникнути в художній світ автора, відчувати ту гамму почуттів та думок, яка переповнювала його під час створення тексту, змушує замислитись читача, побачити нові риси та грані зображаного.

Узуальні порівняння відомі також як традиційні або ж словникові. Вони є результатом вторинної або третинної номінації з переосмисленням узуального типу. Порівняння цього типу є цілісними за значенням і стійкими в своїй структурі відтворюваними номінативними одиницями. На відміну від індивідуально-авторських, узуальні порівняння створюються у відповідності з нормами мови, фіксуються в словнику, мають усталений характер і належать до лексико-фразеологічних засобів мови. В таких порівняннях яскраво представлена мовна картина світу, еталони та стереотипи національної культури, світобачення всього мовного колективу, його окремих страт та окремих індивідів. Цей вид порівнянь відображає запас образів, які відомі та звичні майже кожному члену певного мовного колективу. Їхньою метою є посилення певних якостей, переданих в образній формі [3, с. 17].

Узуальні порівняння, як правило, належать норми мови і складаються зазвичай з трьох частин: теми і порівняння, між якими існує окрема вказівка на те, що в них є спільного – це основа порівняння. Кожна основа, виражена прикметником, дієсловом або іменником, закріплюється за одним порівнянням, завдяки чому всі словосполучення і перетворюються в стійкі [4, с. 305].

Художнє порівняння є характерною рисою ідіостилу багатьох письменників. Цей стилістичний прийом, зокрема, є елементом ідіостилу сучасної американської письменниці Донни Тартт, яке допомагає їй краще розкрити образи персонажів, майстерно зобразити їхні емоції та почуття, виявляє найнесподіваніші зв'язки між двома поняттями та змушує твір заграсти яскравими барвами. Крім того, воно бере участь в реалізації естетичної функції крім okazіональних порівнянь роман Д. Тартт також насичений узуальними порівняннями, які так само як і okazіональні виконують образотворчу, стилістично-описову та зображально-оцінну функцію й використовуються як для представлення героїв так і явищ дійсності. Такі порівняння виступають одним із засобів, які відображають специфіку мовної та концептуальної картини світу носіїв певної мови.

Щодо перекладу цих одиниць, то можливості перекладача в цьому випадку зводяться до мінімуму, оскільки зважаючи на фіксацію узуальних порівнянь в одному з лексикографічних джерел та повторюваність в різних текстах в типових зв'язках з однаковими чи близькими за значенням словами, то вихідною стратегією відтворення цих одиниць є відтворення їх усталеними порівнян-

нями цільової мови, тобто еквівалентами цільової мови або ж підбір словникового відповідника [2, с. 240].

Еквіваленти цільової мови допомагають зберегти у мові реципієнта не лише образність та зміст, але й прагматичний потенціал, тобто авторський задум – викликати у читача певне ставлення до змісту чи до героїв твору. Внаслідок такого перекладу зберігаються також еквівалентні співвідношення на різних параметрах авторських мовних одиниць у декількох вимірах: образному, тобто власне компонентному, у змістовному, у структурному, і прагматичному, тобто відображається підтекстовий, не виражений експліцитно зміст. Однак під час вибору еквіваленту перекладачеві варто керуватися культурологічними факторами, оскільки в різних країнах різні порівняння проєктують різні образи [1, с. 158]. Тому важливо не лише відтворити авторський задум, але й щоб вибраний еквівалент був співзвучним з картиною світу реципієнта і не суперечив особливостям його менталітету: *As deaf as a haddock, having three and four seizures a week but still we wanted him to live forever* [6, с. 483]. – Був уже **глухий, як пень**, мав три або чотири напади на тиждень, але ми хотіли, щоб він жив вічно [5, с. 487]. Щоб зберегти цілісне образне уявлення порівняльної конструкції *as deaf as a haddock* перекладач, для її вираження, вжив конструкцію з відповідною до образу семантикою «**глухий, як пень**», оскільки буквальный переклад *глухий, як морський окунь* є неприйнятним, а словниковий відповідник *глухий, як тетерук* є не досить вживаним в мові реципієнта. Це призвело до створення нового, яскравішого та зрозумілішого для реципієнта образу і допомогло перекладачеві не лише влучно відтворити опис старого пса та комунікативний ефект оригіналу, але й створити в уяві читачі правильні асоціації та враження. Образ пеня в українській мові використовується не лише для підкреслення фізичних вад героїв, як вказано в попередньому прикладі, але й для виділення розумових здібностей. Беручи до уваги цей факт, перекладач досить часто апелює до цього образу в процесі відтворення порівняння: *Sabine is as dumb as a post* [6, с. 35]. – **Сабіна дурна як пень** [5, с. 36]. Вихідне значення порівняння *дурна, як стовп*, замінено в цільовому тексті словниковим відповідником *дурна, як пень*. Звісно, обидва порівня є схожими, де тупість порівнюється з деревом, однак останній варіант є більш типовим для мови реципієнта.

Компаративний аналіз перекладу та оригіналу роману Д. Тартт продемонстрував, що далеко не

всі узуальні порівняння відтворюються шляхом підбору еквіваленту та зміни значень складових компонентів порівняння, а тому можуть застосовуватись й інші засоби для адекватного відтворення порівняння, зокрема переклад за допомогою необразних засобів, коли сама по собі порівняльна конструкція нівелюється. Наприклад: *Scrabbling around in yet a third drawer, he finally produced some new pyjamas with the tags still on, as ugly as hell* [6, с. 635]. – **Нуднопорячи в третій шухляді, він нарешилі знайшов нову піжаму, досі ще з етикеткою, неймовірно негарну** [5, с. 639]. Дослівно порівняння *as ugly as hell* яке відображає оригінальний погляд автора на речі, перекладається *страшний, як пекло* і має в українській мові негативну конотацію, тому перекладач вирішив передати його нейтрально, за допомогою необразних засобів, які зменшили стилістичний ефект вираження потворності. Такий описовий переклад більше фокусується на смислових нюансах, аніж на мовних формах вираження.

Символіка потойбіччя досить часто фігурує в романі авторки. Наступний приклад знову демонструє вживання слова *пекло*, однак в тексті перекладу воно так само «зтерте» перекладачем: *Freezing in winter and hot as blazes in summer* [6, с. 243]. – **Узимку там панував мороз, а влітку – нестерпна спека** [5, с. 244]. Вибір перекладача на користь описового перекладу усунув яскравий образ, адже хоча й зазначається що було страшенно жарко, однак відсутнє порівняння, що було жарко як в пеклі. Тобто такий переклад не дає бажаного ефекту і призводить до усунення образності та емоційного впливу.

Нівелювання компаративної конструкції шляхом описового перекладу хоча й призводить до збереження фактичної інформації, але водночас це спричинює втрату емоційної та оцінної інформації, а також руйнування стилістичного потенціалу порівняння: *I awakened twelve hours later and had to stagger downstairs still sick as a dog for meeting with the IRS* [6, с. 57] – **Через двадцять годин прокинувся я прокинувся і поплентався, ледве тримаючись на ногах на зустріч із податківцями** [5, с. 59]. Оригінальне порівняння *хворий, як собака* відтворено з «нульовою» образністю. Це домогло зберегти прагматичний потенціал оригіналу, проте в перекладі спостерігається відхилення від авторської інтенції, адже порівня є невід'ємною частиною ідіостилу Д. Тартт, тому перекладач завжди повинен відтворювати їх, щоб донести той образ, який створив автор та зберегти так звану «наглядність»

створену порівнянням. Такий переклад призвів до збіднення тексту.

Прийом описового перекладу в процесі відтворення узуальних порівнянь досить часто призводить до повної девальвації художнього образу. Прикладом цьому слугує наступне речення: *Won't do a thing after school but **drink like a fish** and go to parties* [6, с. 431] – Після занять **напивається й гуляє**» [5, с. 432]. Закладений о в основі порівняння образ риби, з якою порівнюється питущий чоловік, опускається перекладачем. Такий переклад не відтворює в повній мірі ідейно-художній задум авторки та її бачення персонажа, адже Д.Тартт наголошує на тому, що хлопець напивався дуже сильно. Відповідно в тексті перекладу ця риса применшується. Звісно, вибір перекладача на користь цього прийому пояснити досить складно, оскільки в українській мові є чимало влучних відповідників та еквівалентів, які виражають стан алкогольного сп'яніння.

Опущення елементу порівняльної конструкції, яке є ще одним способом відтворення порівнянь узуального характеру, як і у випадку оказіонального, також породжує зниження експресивності оригіналу: *Anyway, off you go, **mad as hell**, 'fuck you,' making all this noise* [6, с. 182] – *Ти й справді подався геть, **розлючений**, пославши мене на фіг, наробивши чимало шуму* [5, с. 183]. Ігнорування перекладачем частини порівняльної конструкції *as hell* призвело не лише до втрати образності, але й до зміни регістру на більш нейтральний. Доречним еквівалентом перекладу порівняння який би відтворив ступінь люті героя, міг бути вираз «злий, як чорт», який допоміг би викликати асоціації такі ж, які виникають у читача тексту оригіналу.

Таку ж врату образності спостерігаємо і в наступному прикладі: *As talkative as parrot, he also had a secretive streak* [6, с. 544]. – *Хоч він і любив побазікати, але він мав також потяг до таємничості* [5, с. 546]. Авторка порівнює балакучого героя з папугою, але в тексті перекладу цей образ «змазано», шляхом опущення компаратора порівняльної конструкції. Але попри це, використання розмовного, емоційно забарвленого дієслова *базікати* посилює експресивний вплив конструкції перекладу та наближає мовця до його аудиторії. Та досягнення такого ефекту можливе не завжди і опущення компаратора у вигляді зоонімічної складової порівняння, уживаної автором оригіналу з метою підкреслення страшенної втоми героя, значно порушує експресивне та образне тло перекладу: *As tired as a dog, and cold,*

still my heart stiffened to see the Park, and I ran across Fifty-Seventh (Street of Joy!) to the leafy darkness [6, с. 397]. – *Хоч я був стомлений і змерзлий, моє серце стрепенулося, коли я побачив парк і побіг через Пятдесят сьому вулицю (вулицю Радості) в затінену листям темряву* [5, с. 399].

Опущення компаратора порівняльної конструкції може призвести не лише до втрати образності, але й деформації авторського задуму та спричинити певні неточності: *One stitch of money and he is out buying big load of drugs like clockwork* [6, с. 285]. – *Щойно добуде трохи грошей – скуповує наркоти, доки всі їх не витратить* [5, с. 286]. В когнітивній основі компаративної конструкції *like clockwork* лежить чітко виражена картина того, що певна дія чи процес проходить як по нотах, тобто регулярно й ідеально. Спираючись на контекст оригіналу можна стверджувати, що вищезгаданим порівнянням авторка прагнула підкреслити наскільки залежним був хлопець і покупка наркотиків була для нього вкрай важливою справою. Як бачимо, перекладач повністю опустив цю порівняльну конструкцію і в тексті перекладу цю деталізацію змазано. Таким чином, йому не вдалося повною мірою передати образну інформацію, а тому образ хлопця як затятого наркомана не відтворено повністю.

В процесі перекладу узуальних порівнянь може відбуватись не лише модифікація образу компаративної конструкції, але й її структури: *I'd switched the phone on and off a hundred times, held it to the lamp to see if maybe it was on and the display had just gone dark, tried to re-set it, but the phone was fried: nothing happening, cold black screen, dead as a doornail* [6, с. 885] – *Я вмикав і вимикав телефон сотню разів, підносив його до лампи, щоб перевірити: а раптом він працює, лиш екран погас, – пробував перезарядити його, але телефон навернувся: нічого не відбувалося, холодний чорний екран, глухо як у могилі* [5, с. 887]. Переклавши дослівно оригінальне порівняння *dead as a doornail* отримаємо варіант «мертвий, як цвях», що жодним чином не проектує ніяких вірних асоціацій. Словниковим відповідником цього порівняння є *бездиханний, той, що вийшов з ладу*, проте в цільовому тексті відсутній кожен з вищевказаних варіантів. Перекладач вирішив відійти від стандартного словникового варіанту й підібрав функціонально-еквівалентне порівняння «глухо як у могилі», перетворивши, при цьому ад'єктивну конструкцію адвербіальною. Така стратегія не лише точно відтворює комунікативний ефект оригіналу, що телефон ніяк не реагував, адже був

зломаним, але й значно посилює образність перекладу підкреслюючи безнадійну ситуацію героя та його пригнічений настрій.

Вибір на користь фразеологічного еквіваленту, який є рівноцінним оригінальному порівнянню, під час перекладу узуального порівняння робить переклад не лише яскравим, але й зрозумілішим для мови реципієнта: *He screamed like a banshee when he saw us* [6, с. 188] – *Коли він побачив нас, то розверещався, немов недорізане поросся* [5, с. 189]. Після аналізу порівняння в тексті оригіналу, було встановлено, що образ з яким порівнюється чоловік, котрий верещить є міфологічним. *Banshee* (банші), що в перекладі з ірландської означає жінка з *Шу*, є персонажем кельтської міфології. Це певна різновидність фей, яка в давнину відповідала за пологи і пронизливі крики якої віщували смерть когось з членів родини. Цікавим є те, ще у воплях цієї жінки поєднувались крики диких гусей, плач дитини та виття вовка. Відсутність такого пер-

сонажа в українському фольклорі, змусила перекладача шукати влучний еквівалент, хоча існує чимало словникових відповідників які співпадають за стилістичним забарвленням з оригінальним, зокрема «кричати, так що аж кров стине в жилах», «кричати не своїм голосом». Такий варіант перекладу свідчить про вміння перекладача мислити асоціативно і як вже зазначалося, образ свині є досить поширеним в мові українців, а тому такий фразеологізм, з великим образним потенціалом, цілком відповідає задуму автора, а зміна мовного регістру на розмовний, пожвавлює текст, наближаючи його до читача.

Висновки. Отже, в перекладі роману Д. Тартт порівняння узуального характеру відтворюється еквівалентом цільової мови, словниковим відповідником, шляхом заміни значень складових компонентів порівняння, зокрема образу, описовим перекладом, підбором аналогу, а також опущенням певних елементів порівняльної конструкції або всієї конструкції.

Список літератури:

1. Головня А. В. Особливості передачі культурного компонента порівняння при перекладі прозових творів Редьярда Кіплінга. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2011. Вип.9. Серія : Філологічні науки. С. 156–163.
2. Дейнеко І.А. До проблеми відтворення образно-стилістичної системи автора в перекладі. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2013. Вип. 4. С. 239–242.
3. Молчко О. О. Художнє порівняння як категорія перекладознавства (на матеріалі української та англійської мов) : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.16 / О. О. Молчко. Одеса, 2015. 21 с.
4. Смушинська І. Порівняння як стилістична фігура з погляду інтерпретації та перекладу. Мовні і концептуальні картини світу. К., 2013. Вип. 2. С. 302–308.
5. Тартт Д. Щиголь /пер. з англ. В.Шовкун. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 816 с.
6. Tartt D. The Goldfinch / D.Tartt. N.Y.: Little, Brown and Company, 2013. 880 p.

Krylova T. V. RENDERING SIMILES IN UKRAINIAN TRANSLATION OF FICTION

The article is devoted to the problem of similes as a figurative and expressive means of language and their rendering in the Ukrainian translation of a literary text. The focus of the research is on featuring translation of this stylistic device within the framework of the idiosyncrasy of a certain writer, in particular, the contemporary bestselling author Donna Tartt. Similes are being considered in terms of reproducing the embedded figurative information, reflecting the writer's intention, and the unified stylistic effect of the original text and its translation. The author describes the status of similes and the meaning of this stylistic device. Based on the comparative analysis of the English source text and the target text of D. Tartt novel, the article analyzes the main ways of reproducing usual similes in the Ukrainian translation. The investigation applied the method of contextual analysis to study the semantic characteristics of similes and the ways of their creative rendering by secondary communicators, as well as the method of comparative analysis to determine the features of similes in the original text and in the target text and the influence these features provide upon the ways of their reproduction in translation. The article points out that the difficulties of translating this expressive means are due to differences in the socio-cultural context, as well as to the specific nature of the figurative perspective of the word, in particular, in case of usual similes. The investigation shows that usual similes, which vividly represent the linguistic picture of the world, and the standards and stereotypes of the national culture, the collective worldview of the entire nation, do not pose such difficulties in translation as occasional similes, since they are recorded in dictionaries. Therefore, in the translation of the novel by D. Tartt, the original strategy for their reproduction is precisely the choice of the dictionary version. The second most frequently used method is to

select the equivalent of the target language. These two methods provide the most accurate translation both in terms of content and stylistic coloring. However, the analyzed material showed that the translator chooses other ways to reproduce them, in particular, the use of non-figurative means, namely descriptive translation, omission of certain units of similes and leveling of the entire structure with the use of an analogue.

Key words: *similes, usual similes, text imagery, text expressiveness, author's idiosyncrasy, translation methods.*